

Patkó Éva

FALAK FELETT A SZABAD ÉG

A városon belül kevés a füves terület, ahol hanyatt fekve lehetne nézni a Déva feletti csendes eget. Nem olyan vidékeken élünk, hogy városaink parkjaiban lepihenni, fűillatot szívni vagy mezítláb szaladgálni lehetne. Ezért most hanyatt fektetem gyermekkorom városát, mint egy puhán domborodó testet. Nem kell féltetni, nem fázik meg, hisz több mint ezer éve, alatta és körülötte is termálvizek bugyborékoló párája ontja a meleget. Körben pedig optimális klímát biztosító hegyek magasodnak, dúsan, buján, tisztán, mintha a város az édenkert völgyében pihenne épp le.

Déva két dombja, az egymással szinkronban zöldellő várhegy és relédomb megnyugtató föld- és faillattal hívogat. A várhegy gyermekkorom barangolásainak gyakori helyszíne. Gyalogosan fel az első várkapuig a házak kertjeinek végében húzódó szűk macskaköves ösvényen, onnan pedig négykézláb a várfalon felfelé, ágak, gyíkok, mohafoltok között, énekekkel ijesztve el a viperákat vagy inkább a tőlük való félelmet. Míg a vársétányon egyre kevesebb az ember, mióta tizenhét éve a felvonót üzembe helyezték, a kozojai relédombon szinte csak állatokkal találkozni: vaddisznókkal, őzekkel, farkasokkal és vadmotorosokkal. A sötét időkben a relé aljában lehetett megnézni a tiltott focimeccseket, sok magyar és nemcsak magyar férfi nosztalgikus emléke ez a hely, itt végre lehetett hangosan drukkolni, kurjongatni és közelebb lenni a szabad éghez.

A titokban végbement élet nyomait Déva testének megannyi helyszínén le lehet tapogatni. Ott rejtőzködnek a pórusokban, porszemként bújnak meg és horzsolnak egyszerre. A kilencvenes évek hozta szabadságérzés sem mosta ki ezeket a porszemeket, pedig a kamaszok élete akkor gyökeresen megváltozott. Hirtelen trendi lett unguoicáknak udvarolni, lehetett templomba és garázsokban kialakított internetező helyekre járni, a szórványban élő magyaroknak kijáró külföldi figyelmet élvezni, szemérmetlen bozgoro-

zást hallani az utcán, és Ungaria nevű szeletet rajzolni krétával az URSS-prim nevű blokkos labdajátékban.

A bőrfelület sokismeretlenes redői között volt egy hely, ahol Déva mélyébe lehetett hatolni, bár ezek a pillanatok a mai napig olyanok, mint egy zajos álom. Ebben a mélységben én nem voltam otthon, mégis izgalommal vártam évről évre, hogy vajon meghívják-e karácsony estéjére, és ha igen, a szüleim elengednek-e. Zsidózni. A fagyos este leple alatt összegyűltünk valamelyik lányos háznál a csángótelepen, körülbelül húszan, a ház asszonyai is jelen voltak, és hajnalig ébren voltunk. Az alkalomra kiürített garázsokban, nyári konyhákban jól be volt fűtve, a falak mentén padok, a fülledt helyiségben tompa fény és izgatott várakozás. Két-három csapat fiú verődött össze, bandába, így mondták, és körbejárták a házakat. Az első banda berobbanása a legintenzívebb pillanat. Kolompokkal teleaggatott jelmezek, torz maszkok és mozdulatok, hogy ne lehessen rájönni, ki kér fel táncolni. A két tollas csákyás huszár beköszönőversikéje után a zenészek rákezdik, a fiúk nagy zajjal berontanak, elkapják a lányokat, megtáncoltatják őket, minden forog, a szoba hirtelen túl kicsi lesz, túl hangos, a bundás, vastag jelmezekből árad a hideg, a kályhák sütnek, a levegő megtelik cigaretta és alkohol szagával, nagy a kacagás, az elváltoztatott fiúhangok szándékosan hamisak. A harmadik csapat már részegen érkezik, ijesztők a mozdulataik, nem táncolok, nem is kérnek fel. A maszkok kézzel varrt karvalyorrú, fejre húzható zsákocskák, látszik rajtuk az igyekezet, hogy minél visszataszítóbbak legyenek. Túl sok év múlva értem meg, miért ilyen csúnya a kolompos *zsidó*. Egy megmaradni igyekvő kisebbség egy másik kisebbség kifigurázását ismétli évről évre ősi hagyományként. Az el nem mesélt történetek szövete ködös, lassan engedi át az értelem világosságát. Most már több felnőtt álldogál a falak mentén, férfiak és nők, vigyáznak ránk, a zsidózás a végét járja.

Déván áll még az 1896-ban épült zsinagóga, ez Dél-Erdély, itt az épületek megmaradtak. Izraeli almabort vettünk innen, különleges zamatú, alacsony alkoholtartalmú nedűt. A valamikor ezer lelket számláló, főként iparosokból, kereskedőkből álló közösségből mára már nem maradt elegendő férfi a szombati minjéhez. A magyarok száma is ugyanígy megcsappant, az ötvenszázalékos arányból ma a város alig nyolc százaléka magyar ajkú. A közösség életét fellendítette a 2005-ben felavatott iskolaépület, ahol sok év után ismét egy helyen tanulhatnak anyanyelvükön a gyerekek, mint a nagyszüleink idejében. Mi különböző iskolákba szétszórva tanultunk, úgynevezett magyar tagozaton. A város legszélén magasodó Traian líceumból a

kilátás pazar volt, de már csak tizenegyen gyalogoltunk fel ide a Dacia negyedbeli harmincvalahányas osztályból, aztán innen is átiratkoztunk ketten más városokba.

Déva szívét legtöbben a várhegy alján tündöklő Magna Curia és a felújított esztrád színház közé helyeznék, erre a pár száz méteres útvonalra, amit a kommunizmus rombolása megkímélt. Itt található a régi vármegye épülete is, itt szállt meg Petőfi is a sorsdöntő piski csata előtt, itt van az egykori Főreál Gimnázium, ma Decebal Líceum, és a kedvenc bronzbékás szökőkútam. A szív idehelyezése magától adódik. De a személyes perspektíva nem sokat ad a látványosságokra, nem esik egybe a történelmi és turisztikai központtal. A háton fekvő testen a mellkas alig észrevehető pulzálása jelzi a rejtett szív dobogását. Egy tömbháznegyedbe zárt kertben, a dédszüleim kertjében, egy pitvarnyi folton lüktet. Valamikor a házuk is itt állt, a szocialista fejlődés porig rombolta, a lakókat szanaszét költöztette, helyén most négy- és tízemeletes tömbházak zsúfolódnak. De a kert, a tömbházlakásunk ablaka alatti csekély zöldövezet, ez az ő kertjük maradványa. A bazsarózsa, az orgonafák, a százszorszép-foltok, az elvértve felbukkanó szamócák, mindezek nem az eredeti kert növényzete, de a hely varázsa mégsem a képzelet szüleménye. Kislányként sokat ültem a fűben, virágkoszorút fontam, és ebben az illatban eltűntek a körülöttem magasodó betonförmérvények, és bár alig tudtam valamit a régen elhalt dédszülőkről, akiknek házában zongora szólt és recsegő gramofon, egy-egy délután erejéig mégis ott-hon voltam összezsugorodott kertjükben.

A történelmi helyszínekhez kötődő szerelmek gyermekkorban is vonzóak, de az átvert és befalazott Kőműves Kelemenné balladája nem fogott meg, annak ellenére, hogy többször is színpadra vittük couleur locale gyanánt. Egy történelmileg és régészetiileg vitatható legenda szerint 1849-ben a várbeli lőszerraktárat féltékenységében felrobbant egy osztrák sánckáplár, kvázi magát falazta be ezzel, szóval, az ő története sokkal inkább megragadta a képzeletemet. Az áldozathozatal ebben az esetben mégis saját döntés, méltóbb az ember egyéni szabadságához. A park tágas sétányain nagy ritkán lehetett találkozni másképpen befalazott lányokkal. Ők a vár alatt élnek, a kerítésen túl alig lehet látni bármit is az iskolájukból. Amikor Lavinia Milosovic elsétált mellettem csapattársnőivel csacsogva és kacarászva, egy pillanat erejéig hihetővé vált a sok-sok romániai kislány álma, hogy bárki-ből lehet olimpikon. A dévai tömbháznegyedek lépcsőházai előtt mai napig látni lehet a szőnyegporoló-rudakon fejükön átforduló, életveszélyes kilen-

géseket gyakorló aspiránsokat. A gimnasztika szelleme szerte a városban megigézte a kislányokat.

A tornászlányok iskolája is egy zárt világban működő mikrokozmosza Dévának. Külön testrész, inkább bemélyedés, mint domborodás, hisz annyi benne a titok. Vagy inkább szépségfolt, dísz szeplő. Ilyen különálló világ a csángótelep is, az idetelepedett bukovinai székelyek enklávéja vagy Csaba testvér háromszáz éves ferences kolostora köré kiépült minivárosa, a több mint húsz éve önfeledten ricsajozó gyerekekkel. De ilyen zárt közösség a medencés templomba járó neoprotestánsoké, a vár alatti református gyülekezeté, a katolikus plébániáké vagy akár az intézményeinek köszönhetően kitartóan megmaradt szórvány magyar közösség egésze is. Mesésen vonzó szeplős bőr egy-egy szépségfoltja. Egymástól nyelvileg is elszigetelt világok régi idők szabályrendjeivel és állhatatosságával.

A város turisztikai látványosságai nem feltétlenül egyeznek egy gyermek nyiladozó értelmében és szívében tarkálló várostérképpel. A Magna Curiában működő Dák és Római Civilizáció Múzeuma, a város széli állatsimogató, a volt megyeházában működő impozáns könyvtár, a rondaságban versengő hatalmas szobrok, Dávid Ferenc unitárius egyházalapító cellája, a tornászlányok szoborsétánya, ezekre a város manapság négy- és ötcillagos minősítéseket kap, és a dévai ejtőernyős iskola kemény edzéseit még nem is említettem.

A Maros bal partján fekvő Déva dús hajzuvataga a folyó partján magasodó fák koronáiban és a hömpölygő vízfodrokban sejlik fel. Az emlékezés útvonalai mentén, a kétszáz kilométerrel keletebbre fekvő kerti parkról elénk táruló Maros-partig is elér. Girbegurba, sokezer mérföldes kerülők után, a tér-idő távolságokat felszámolni képes valóságban, a Maros bal partjáról a Maros jobb partjára költözve, Várhegyről figyelem a dévai várhegyet, a szabad ég alatt ébredező Dévát.